

Travma Sonrası Bilişsel Yüklemenin Cinsiyet ve Kişilik Özellikleri Açısından İncelenmesi

Investigation of Posttraumatic Cognitive Attribution in Terms of Gender and Personality Characteristics

Sayfa | 4852

Azmi ÇAĞLAR , Dr. Öğretim Üyesi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, dr.azmicağlar@gmail.com

Geliş tarihi - Received: 29 Mayıs 2025
Kabul tarihi - Accepted: 29 Ekim 2025
Yayın tarihi - Published: 28 Aralık 2025

Öz. Travma sonrası bilişsel yüklenme, bireyin yaşadığı ve onu dehşete düşüren, çaresizlik hissettiren travmatik bir olayın ardından ortaya çıkan, uyum sağlamayı güçleştiren olumsuz düşünce ve anlam yüklemeleridir. Bu kapsamda araştırmanın temel amacı, cinsiyete göre travma sonrası bilişsel yüklenme farklılıklarının, kişilik özellikleri ile travma sonrası bilişsel yüklenme arasındaki ilişkilerin ve cinsiyet ile kişilik özelliklerinin travma sonrası bilişsel yüklenme üzerindeki yordama düzeyinin incelenmesidir. Araştırmaya 209'u kadın, 188'i erkek olmak üzere toplamda 397 travmatik yaşantıya sahip birey katılmıştır. Araştırma da demografik bilgi formu, Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi ve Travma Sonrası Bilişsel Yüklenme Ölçeği kullanılmıştır. Araştırma kapsamında normallik analizleri, korelasyon analizi, t-test ve çoklu regresyon analizi yapılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre cinsiyete göre travma sonrası bilişsel yüklemenin anlamlı düzeyde farklılaşmadığı, travma sonrası bilişsel yüklenme ile kişilik özellikleri arasında anlamlı ilişkilerin olduğu saptanmıştır. Kişilik özelliklerinden nevrozizm, dışadönüklük ve deneyime açıklık travma sonrası bilişsel yüklemeye ilişkin varyansın %36'sını açıkladığı sonucuna ulaşılmıştır. Travma ve travmaya yönelik geliştirilecek müdahale programlarının hazırlanmasında araştırma sonuçları dikkate alınması önem arz edebilir. Benzer araştırma farklı örneklerde tasarlanabilir. Travma sonrası bilişsel yüklemeyi yordayan kişilik özelliklerine ilişkin nitel araştırmalar tasarlanabilir.

Anahtar Kelimeler: Cinsiyet, Kişilik özellikleri, Travma sonrası bilişsel yüklenme.

Abstract. Post-traumatic cognitive attribution refers to negative thoughts and interpretations that arise after an individual experiences a traumatic event that causes them to feel terrified and helpless, making it difficult for them to adapt. Within this scope, the main objective of the study is to examine gender differences in post-traumatic cognitive attribution, the relationship between personality traits and post-traumatic cognitive attribution, and the predictive level of gender and personality traits on post-traumatic cognitive attribution. A total of 397 individuals with traumatic experiences, 209 women and 188 men, participated in the study. Demographic information form, Adjective-Based Personality Test and Posttraumatic Cognitive Attribution Scale were used in the study. Within the scope of the research, normality analysis, correlation analysis, t-test and multiple regression analysis were performed. According to the results of the study, it was determined that posttraumatic cognitive attribution did not differ significantly according to gender, and there were significant relationships between posttraumatic cognitive attribution and personality traits. It was concluded that neuroticism, extraversion and openness to experience explained 36% of the variance related to posttraumatic cognitive attribution. It may be important to consider the results of the research in the preparation of intervention programs to be developed for trauma and trauma. Similar research can be designed in different samples. Qualitative research on personality traits predicting posttraumatic cognitive attribution can be designed.

Keywords: Gender, Personality traits, Posttraumatic cognitive attribution.

Extended Abstract

Introduction. Although everyone is exposed to stressful events throughout life, it is often observed that many individuals have the psychological capacity to cope successfully with such events. However, a significant number of traumatized individuals have difficulty coping psychologically with such traumatic stresses. Instead of recovering, they develop the severe and potentially disabling symptoms that characterize posttraumatic stress disorder. Trauma-related symptoms manifest themselves in cognitive, affective and behavioral dimensions (Friedman, 2015). When the cognitive models proposed for posttraumatic stress disorder are examined, it comes to the fore that cognitions related to trauma have an effect on the development and maintenance of posttraumatic stress disorder. As a matter of fact, Ehlers and Clark (2000) state that negative cognitions have significant effects on the maintenance of trauma symptoms in their cognitive model of trauma. In particular, they suggest that individuals who develop negative cognitions produce inadequate coping mechanisms related to trauma and that cognitions related to the traumatic event itself, the world and the role of the individual in the traumatic event affect the course of posttraumatic stress disorder. Similarly, another concept in the cognitive dimension of traumatic experience is the concept of posttraumatic cognitive attribution. Post-traumatic cognitive attribution refers to the non-adaptive cognitive attributions that may develop as a result of an event (traumatic experience) that individuals have experienced, which makes the person feel terrified and helpless. Individuals who develop negative cognitive attributions as a result of a traumatic experience develop a loss of control over themselves and their perception of the continuity of life deteriorates. They also make blaming attributions towards themselves. In this context, the concept of posttraumatic cognitive attribution is a structure consisting of perceived loss of control, impaired perception of continuity and self-blame (Çağlar and Deniz, 2024). As a result of the traumatic experience, the effect of factors such as the duration and severity of the experience and the development of negative cognitions on the development of PTSD is important, but the effect of individual differences is also noteworthy. One of these differences is personality traits. Personality includes aspects that are conscious and within our awareness, as well as aspects that you hide from yourself or are unconscious of. The fact that the personality structure has such a complicated structure has led to the emergence of many theories to explain personality. One of these theories is the five factor model of personality. The five factor model suggests that there are five basic factors of personality. According to this model, personality is summarized in five broad traits: extraversion, agreeableness, neuroticism, openness to experience and conscientiousness (Cloninger, 2004). In the literature, the relationship between personality traits and various variables such as depression and anxiety (Karsten et al., 2012), loneliness (Buecker et al., 2020), life satisfaction (Joshani and Afshari, 2011), personality disorders (Dyce, 1997), eating disorders (Claes et al., 2006) and trauma (Weinberg and Gil, 2016) has been investigated.

Method. Since posttraumatic cognitive attribution, one of the cognitive factors related to trauma, contributes to trauma and mental health studies, it is thought that examining the relationship between gender and personality traits and posttraumatic cognitive attribution will contribute to the literature. In this context, the first aim of the study is to examine whether posttraumatic cognitive attribution differs according to gender. The second aim of the study is to examine the predictive levels of personality traits on posttraumatic cognitive attribution.

Results. In this study, the relationships between posttraumatic cognitive attribution in terms of gender and personality traits were examined. According to the results of the study, it was concluded that posttraumatic cognitive attribution did not show a significant difference in terms of gender. Significant positive relationships were found between posttraumatic cognitive attribution and neuroticism, and negative relationships were found between extraversion, openness to experience, agreeableness and conscientiousness. In addition, it was concluded that neuroticism, extraversion, and openness to experience significantly predicted posttraumatic cognitive attribution, whereas soft-headedness and conscientiousness did not predict posttraumatic cognitive attribution.

Discussion and Conclusion. As a result, it was concluded that there were significant relationships between posttraumatic cognitive attribution and personality traits and posttraumatic cognitive attribution was significantly predicted by neuroticism, extraversion and openness to experience. Personality traits are a significant predictor of posttraumatic cognitive attribution. Therefore, it may be important to consider this result in intervention studies to be prepared for trauma. In addition, similar studies can be conducted in different samples regarding posttraumatic cognitive attribution. Qualitative research can be conducted on personality traits that are significant predictors of posttraumatic cognitive attribution.

Giriş

Yaşam süreci içinde bireyler travmatik olaylar ile karşılaşmaktadır. Travmatik olaylar oldukça yaygındır ve bireylerin yaşamlarındaki sürekliliği bozabilen bir yapıya sahip olmaktadır. Bu kapsamda travma, bireyin duygusal veya fiziksel iyi oluşlarını olumsuz yönde etkileyerek aşırı bir stres faktörü ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla kişinin başa çıkma kapasitesini aşan ve onu çaresizlik duygularıyla baş başa bırakan acı verici ve üzücü duygulara neden olmaktadır. Ayrıca travmatik olaylar travma sonrası stres bozukluğunun yanı sıra uyku sorunları, depresyon, maddeyi kötüye kullanma, kalp hastalığı ve kanser gibi kronik sağlık sorunları gibi sayısız başka tepkilere de yol açabilmektedir (Ruglass ve Kendall-Tackett, 2015).

Hayat boyunca herkes stresli olaylarla karşılaşırken, birçok insan bu tür olaylarla başa çıkma konusunda başarılı bir psikolojik kapasiteye sahip olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, travmatik deneyim yaşayan bazı bireyler, bu travmatik streslerle başa çıkmakta zorluk yaşamaktadır. Kendimizi toparlamak yerine, travma sonrası stres bozukluğunu karakterize eden semptomlar geliştirirler. Travmaya dayalı gelişen semptomlar bilişsel, duyuşsal ve davranışsal boyutlarda kendini göstermektedir (Friedman, 2015). Travma sonrası stres bozukluğuna ilişkin önerilen bilişsel modeller incelendiğinde travma sonrası stres bozukluğunun gelişiminde ve sürdürülmesinde travmaya ilişkin bilişlerin etkisi olduğu ön plana çıkmaktadır. Nitekim Ehlers ve Clark (2000) travmaya ilişkin bilişsel modellerinde olumsuz bilişlerin travma semptomlarının sürdürülmesinde önemli etkilerinin olduğunu ifade etmektedir. Özellikle olumsuz bilişler geliştiren bireyler travmaya ilişkin yetersiz başa çıkma mekanizmaları ürettiğini ve travmatik olaya ilişkin kendisine, dünyaya ve bireyin travmatik olaydaki rolüne ilişkin bilişlerin travma sonrası stres bozukluğunun seyrini etkilediğini öne sürmektedir. Benzer şekilde travmatik yaşantıya ilişkin bilişsel boyuttaki bir diğer kavram ise travma sonrası bilişsel yüklenme kavramıdır.

Travma sonrası bilişsel yüklenme bireylerin yaşamış olduğu, kişiyi dehşete düşüren, çaresiz olarak hissettiren bir olay sonucu (travmatik yaşantı) gelişebilecek uyum sağlayıcı olmayan bilişsel yüklemeleri ifade etmektedir. Travmatik bir yaşantı sonucu olumsuz bilişsel yüklenme geliştiren bireyler kendisine ilişkin kontrol kaybı geliştirir ve yaşamın sürekliliğine ilişkin algısında da bozulmalar görülür. Ayrıca kendisine yönelik suçlayıcı yüklemelerde bulunur. Bu kapsamda travma sonrası bilişsel yüklenme kavramı algılanan kontrol kaybı, bozulmuş süreklilik algısı ve kendini suçlama bileşenlerinden oluşan bir yapıdır (Çağlar ve Deniz, 2024). Travma sonrası bilişsel yüklenme kavramının kuramsal dayanağını nedensel yüklemeler kuramı, algılanan kontrol kuramı ve öğrenilmiş çaresizlik kuramından almaktadır. Karşılaştığımız olayların nedenlerine ilişkin bilme ve açıklama eğiliminde olmamızdan dolayı yaşanan travmatik olayın nedenini açıklamaya ilişkin bireylerin nedensel yüklemelere başvurduğu gözlenmektedir. Nedensel yüklemeler yaşanan olayın nedenini açıklamaktan ziyade bireyin kendisi ve çevresine ilişkin kontrol etme eğiliminden kaynaklandığı ifade edilmektedir (Joseph ve diğerleri, 1993). Bu eğilim neticesinde travmatik yaşantının oluşturduğu kontrol kaybına ilişkin bilişsel yüklemelere başvurulabileceği ifade edilmektedir. Diğer taraftan bireyin travmatik olaya ilişkin kontrol edilebilirliğe yönelik bilişleri olayın anlamlandırılmasında önem arz etmektedir. Benzer şekilde öğrenilmiş çaresizlik ile travma sonrası stres bozukluğunun ilişkili kavramlar olduğu da ifade edilmektedir. Öğrenilmiş çaresizlik yaşantısında olduğu gibi travmatik yaşantıda da kontrol edilemeyen yaşam olayları

Çağlar, A. (2025). Travma sonrası bilişsel yüklemenin cinsiyet ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16(3), 4852-4865.

DOI. 10.51460/baed.1538786

sonucunda benzer semptomlar gelişebileceği ifade edilmektedir (Seligman, 1972, 1975; Volpicelli ve diğerleri, 1999). Bu kapsamda ön görülebilir yaşantılara nazaran algılanan kontrol kaybının azalmasının TSSB'ye yol açma ihtimalini arttırdığı düşünülebilir (Frazier ve diğerleri, 2002). Travmatik yaşantı sonucunda yaşantının süre ve şiddeti, olumsuz bilişlerin gelişimi gibi unsurların TSSB gelişimindeki etkisi önemli olması ile birlikte bireysel farklılıklarında etkisi dikkat çekmektedir. Bu farklılıklardan biri de kişilik özellikleridir.

Kişilik geçmişten günümüze tanımlanmaya ve anlamaya çalışılan bir kavramdır. İnsanlar arasındaki farklılıkların nedenlerini araştıran araştırmacılar kişilik özellikleri ile ilgili birçok tanım ve teori geliştirmişlerdir. Farklı kişilik tanımları olsa da genel olarak kişilik, insanların nispeten kalıcı özellikler barındıran, davranışlardaki tutarlılık ve özgünlüğe ilişkin bireysel farklılıklar olarak tanımlanmaktadır. Kişilik özellikleri insanların davranışlarındaki bireysel farklılıklara, davranışın zaman içindeki tutarlılık düzeyine ve çeşitli durumlarla karşılaştığında da istikrarlı olma durumudur (Feist ve Feist, 2006). Kişilik, bireyler ile ilgili bilişsel, duyuşsal, davranışsal ve sosyal olmak üzere hemen hemen her şeyi içermektedir. Kişiliğin soyut olarak bazı yönleri gözlemlenemezken, açık eylemler gibi diğer yönleri gözlemlenebilir. Kişilik, bilinçli ve farkındalığımız dâhilinde olanların yanı sıra kendinizden gizlediğiniz veya bilinçsiz olduğunuz yönleri de içerir. Kişilik yapısının bu denli komplike bir yapıya sahip olması, kişiliği açıklamaya yönelik birçok teorinin ortaya atılmasına neden olmuştur. Bu teorilerden biride beş faktör kişilik modelidir. Beş faktör modeli kişiliğin beş temel faktörünün olduğunu ileri sürmektedir. Buna göre kişilik dışadönüklük, yumuşak başlılık, nevrotizm, deneyime açıklık ve sorumluluk olmak üzere beş geniş yelpazeden oluşan özelliklerde toplanmaktadır (Cloninger, 2004). Alanyazına bakıldığında kişilik özellikleri ile depresyon ve anksiyete (Karsten ve diğerleri, 2012), yalnızlık (Buecker ve diğerleri, 2020), yaşam doyumu (Joshnloo ve Afshari, 2011), kişilik bozuklukları (Dyce, 1997), yeme bozuklukları (Claes ve diğerleri, 2006) ve travma (Weinberg ve Gil, 2016) gibi çeşitli değişkenlerle ilişkisinin araştırıldığı görülmektedir. Weinberg ve diğerleri (2021) kişilik özellikleri ve travmaya maruz kalma ile ilgili yapmış oldukları araştırmalarında travma sonrası stres bozukluğu semptomlarının alçakgönüllülük ile negatif, nevrotizm ile pozitif ve dışadönüklük ile negatif ilişkili olduğunu göstermiştir. Ceobanu ve Mairean (2015) travmatik stres ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkilerin incelendiği araştırmada nevrotiklik ile travmatik stresin içe atma, kaçınma ve uyarılma olmak üzere tüm belirtileri arasında pozitif, dışadönüklük, uyumluluk, deneyime açıklık ve sorumluluk arasında ise negatif ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Bu araştırma, travmaya ilişkin bilişsel yüklemelerin farklı bireysel değişkenlerle olan ilişkisini inceleyen sınırlı sayıda çalışma arasında yer almasıyla literatüre önemli bir katkı sunmaktadır. Özellikle travma sonrası bilişsel yüklenme kavramının henüz yeni bir kavram olması, bu araştırmanın özgünlüğünü artırmaktadır (Caglar ve Deniz, 2024). Literatürde travma sonrası stres bozukluğu ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler üzerine yapılan çalışmalar bulunmakla birlikte (Ceobanu ve Mairean, 2015; Weinberg ve Gil, 2016), travma sonrası bilişsel yüklemenin cinsiyet ve kişilik özellikleri bağlamında nasıl farklılık gösterdiği incelenmemiştir. Bu nedenle, bu araştırma, bireylerin travmaya yönelik bilişsel süreçlerini anlamada yeni bir perspektif sunmayı ve bireysel farklılıkların travmatik deneyimlerin bilişsel değerlendirilmesindeki rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bunun yanı sıra, bu çalışmada kişilik özelliklerinin beş faktör modeline dayalı olarak ele alınması ve cinsiyetin travma sonrası bilişsel yüklenme kapsamında farklılaşp farklılaşmadığının araştırılması, travma ve kişilik literatüründe eksik

birakılmış bir alanı doldurmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda, bireysel farklılıkların travmaya yönelik bilişsel süreçlerle nasıl etkileşimde bulunduğuna ilişkin elde edilen bulgular, hem travma sonrası ruh sağlığı alanında yeni bilgiler sunacak hem de bu alandaki uygulamalara ışık tutacaktır. Nitekim travma sonrası bilişsel yüklenme, bireylerin travmatik yaşantılar sonucunda geliştirdiği olumsuz bilişsel değerlendirmeleri ifade ederken, bu bilişlerin cinsiyet ve kişilik özellikleri gibi bireysel farklılıklarla nasıl ilişkilendiği tam olarak anlaşılabilir değildir. Bu nedenle aşağıda yer verilen araştırma sorularına cevap aranacaktır:

- Travma sonrası bilişsel yüklenme düzeyi cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermekte midir?
- Kişilik özellikleri travma sonrası bilişsel yüklemeyi ne ölçüde yordamaktadır?

Yöntem

Araştırmanın modeli

Araştırma katılımcıların mevcut durumlarını ortaya koymak adına genel tarama modellerinden ilişkisel tarama modeline göre tasarlanmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki veya daha fazla değişken arasındaki mevcut ilişkiyi belirlemeyi amaçlayan bir araştırma desendir (Büyüköztürk, 2016). Kesitsel araştırma düzeni kullanılan bu çalışmada travma sonrası bilişsel yüklemenin, cinsiyet ve kişilik özelliklerine göre incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışma grubu

Çalışma grubu, uygun örnekleme yöntemi kullanılarak üniversite öğrencileri arasından oluşturulmuştur. Katılımcılar, araştırma için belirlenmiş dahil edilme ve dışlama kriterlerine göre seçilmiştir. Dahil edilme kriterleri arasında gönüllü olmak ve travmatik yaşantıya sahip olma yer alırken, dışlama kriteri olarak psikotik tanı almış olma dikkate alınmıştır. Veri toplama süreci, Mart-Haziran 2024 arasında gerçekleştirilmiş ve katılımcılara çevrimiçi anket formu aracılığıyla uygulanmıştır. Katılımcıların bilgilendirilmiş onamları alındıktan sonra, demografik bilgi formu ve çalışmada kullanılan ölçme araçları sunulmuş, doldurma süresi ortalama 15–20 dakika sürmüştür. Araştırmaya katılım koşullarını sağlayan toplam 397 kişi çalışma grubuna dahil edilmiştir. Katılımcıların 209'u (%52.6) kadın, 188'i (%47.4) erkektir. Yaşları 20 ile 42 arasında değişmekte olup ortalama yaş 22.34 (ss = 2.70)'tür.

Veri toplama araçları

Kişisel bilgi formu

Bu çalışmada veriler, katılımcıların demografik bilgilerine yönelik araştırmacı tarafından hazırlanan cinsiyet, yaş, psikiyatrik tanı ve travmatik yaşantıya sahip olma durumu ilişkin sorulardan oluşmaktadır.

Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi

Bacanlı, İlhan ve Aslan (2009) tarafından geliştirilen Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi 40 sıfat çiftinden oluşan bir yapıdadır. Yapılan yapı geçerliği sonuçlarına göre beş farklı kişilik boyutu saptanmış (Nevrotizm, Dışadönüklük, Deneyime açıklık, Yumuşak başlılık, Sorumluluk) ve toplam varyansın % 52.6'sını açıklamıştır. Güvenirlilik analizi kapsamında iç tutarlılık katsayıları .73 ve .89 arasında değişmektedir. Mevcut araştırmada iç tutarlılık katsayıları .76 ve .88 arasında değişmektedir.

Travma Sonrası Bilişsel Yükleme Ölçeği

Çağlar ve Deniz (2024) tarafından geliştirilen Travma Sonrası Bilişsel Yükleme Ölçeği travmatik bir yaşantı sonrasında bireylerin uyum sağlayıcı olmayan bilişsel yüklemelerini ölçmek adına geliştirilmiştir. 16 madde ve 3 boyuttan (Algılanan kontrol kaybı, Bozulmuş süreklilik algısı, Kendini suçlama) oluşan ölçek 7'li likert tipinde bir ölçme aracıdır. Ölçekten alınabilecek en düşük ve en yüksek puanlar 16-112 arasında puanlanmaktadır. Ölçekten alınacak yüksek puanlar uyum sağlayıcı olmayan bilişsel yüklemeleri ifade etmektedir. Ölçeğin yapı geçerliğine ilişkin yapılan faktör analizinde üç boyutlu yapı elde edilmiş ve toplam varyansın % 54.95'ini açıklamıştır. Ölçeğin Cronbach alfa katsayısı .87 olarak rapor edilmiştir. Mevcut araştırmada iç tutarlılık katsayısı .94 olarak hesaplanmıştır.

Uygulama

Araştırmada kullanılması planlanan ölçme araçları ile ilgili gerekli izinlerinin alınmasının ardından etik kurul başvurusu Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'na yapılmıştır. Bu kapsamda Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'ndan 04.03.2024 tarihli (No: 2024.03) etik kurul izni alınmıştır. Etik kurul izninin ardından ölçek bataryası ve gönüllülük onam formu katılımcılar ile paylaşılmıştır. Araştırmaya katılım konusunda gönüllü olan ve dahil edilme kriterlerini sağlayan katılımcılar araştırmaya dahil edilerek elde edilen verilerin değerlendirilmesi ve analizi yapılmıştır.

Verilerin Çözülmesi

Araştırmadan elde edilen veriler ile travma sonrası bilişsel yüklemenin cinsiyet değişkenine göre farklılaşp farklılaşmadığını saptamak adına bağımsız gruplar için t-testi, kişilik özellikleri ile travma sonrası bilişsel yükleme arasındaki ilişkilere yönelik pearson korelasyon analizi ve kişilik özelliklerinin travma sonrası bilişsel yüklemeyi anlamlı düzeyde yordayıp yordamadığına ilişkin ise çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Buna ek olarak demografik veriler tanımlayıcı istatistiklerden yararlanılarak çözümlenmiş ve normallik varsayımları çarpıklık-basıklık katsayılarına göre değerlendirilmiştir. Çoklu regresyonun varsayımlarının karşılanıp karşılanmadığını saptamak adına bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı olup olmadığına ilişkin matrisler incelenerek varyans artış faktörleri (VIF < 10) ve tolerans değerlerine (TV > .2) bakılmıştır. Verilerin analizinde en az $p < .05$ anlamlılık düzeyi benimsenmiştir. Verilerin istatistiksel analizleri, IBM SPSS Statistics 24 paket programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Travma Sonrası Bilişsel Yükleme Ölçeği ve Sıfatlara Dayalı Kişilik Testine ilişkin çarpıklık-basıklık katsayıları tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1.

Travma Sonrası Bilişsel Yükleme Ölçeği ve Sıfatlara Dayalı Kişilik Testine İlişkin Çarpıklık-Basıklık Katsayıları

	Çarpıklık	Basıklık
Travma Sonrası Bilişsel Yükleme Ölçeği	.518	-.219
Nevrotizm	-.004	.568
Dışadönüklük	-.357	.146
Deneyime açıklık	-.728	1.360
Yumuşak başlılık	-.398	.060
Sorumluluk	-.647	.838

Normallik değerlendirmesi için George ve Mallery (2019) ± 2 değerinin çarpıklık-basıklık katsayı değerleri açısından kabul edilebilir olduğunu ifade etmişlerdir. Bu çerçevede tablo 1'de görüldüğü üzere araştırmanın verileri ± 2 değeri arasında olduğu ve verilerin normal dağılım gösterdiği ifade edilebilir.

Bulgular

Bu bölümde cinsiyet açısından travma sonrası bilişsel yükleme incelenmiş, değişkenler arasındaki korelasyonlara bakılmış ve son olarak çoklu regresyon analizi sonuçları verilmiştir.

Cinsiyet açısından travma sonrası bilişsel yüklemenin farklılaşma düzeyleri

Travma sonrası bilişsel yükleme ile cinsiyet açısından anlamlı bir farklılaşma olup olmadığı incelenmiş ve cinsiyete göre travma sonrası bilişsel yükleme düzeylerinde anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmüştür ($t = -.647$; $p > .05$). Analize ilişkin sonuçlar tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2.

Travma Sonrası Bilişsel Yüklemenin Cinsiyet Değişkeni Açısından İncelenmesi

	$\bar{X} \pm SS$	t	p
Cinsiyet*Travma sonrası bilişsel yükleme			
Kadın (N = 209)	46.66 \pm 20.23	-.647	.53
Erkek (N = 188)	47.95 \pm 19.58		

t-test, * $p < .05$

Betimsel istatistikler ve korelasyon incelemeleri

Çalışma grubunda yer alan katılımcıların travma sonrası bilişsel yükleme ölçeğinden 47.27 ± 19.91 , kişilik özellikleri açısından nevrozizmden 26.40 ± 5.70 , dışadönüklükten 41.53 ± 10.1 , deneyime açıklıktan 39.93 ± 8.18 , yumuşak başlılıktan 44.50 ± 9.67 ve sorumluluktan 33.81 ± 7.81 puan almışlardır.

Travma sonrası bilişsel yükleme ile nevrozizm arasında ($r = .49$) pozitif yönde, travma sonrası bilişsel yükleme ile dışadönüklük ($r = -.39$), deneyime açıklık ($r = -.35$), yumuşak başlılık ($r = -.20$) ve

Çağlar, A. (2025). Travma sonrası bilişsel yüklemenin cinsiyet ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16(3), 4852-4865.

DOI. 10.51460/baed.1538786

sorumluluk ($r = -.22$) arasında negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Analizlere ilişkin sonuçlar tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3.
Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Betimleyici İstatistikleri ve Korelasyon İncelemeleri

	$\bar{X} \pm SS$	Travma Sonrası Bilişsel Yükleme Ölçeği ^a	R
Nevrotizm	26.40±5.70		.49**
Dışadönüklük	41.53±10.1		-.39**
Deneyime açıklık	39.93±8.18		-.35**
Yumuşak başlılık	44.50±9.67		-.20**
Sorumluluk	33.81±7.81		-.22**

^aPearson Korelasyon Analizi, ** $p < .01$

Travma sonrası bilişsel yüklemenin yordanmasına ilişkin çoklu regresyon analizi ile ilgili bulgular

Araştırmada kişilik özelliklerinin travma sonrası bilişsel yüklemeyi yordayıp yordamadığını saptamak ve kişilik özelliklerinin travma sonrası bilişsel yüklemeyi ne düzeyde yordadığını ortaya koymak adına çoklu regresyon analizi kullanılmıştır.

Kişilik özelliklerinin travma sonrası bilişsel yüklemeyi yordamasına ilişkin oluşturulan modelde sorumluluk ve yumuşak başlılık bağımsız değişkenlerinin travma sonrası bilişsel yükleme bağımlı değişkenini anlamlı düzeyde yordadığı saptanmıştır ($p > .05$). Ancak nevrozizm, dışadönüklük ve deneyime açıklık bağımsız değişkenlerinin travma sonrası bilişsel yüklemeyi anlamlı düzeyde yordadığı ve varyansın %36'sını açıkladığı görülmektedir ($R = .60$, $R^2 = .36$, $F = 45.76$, $p < .05$). Bağımsız değişkenlerin önem düzeylerine bakıldığında nevrozizm ($\beta = .45$; $p < .05$), dışadönüklük ($\beta = -.24$; $p < .05$) ve deneyime açıklığın ($\beta = -.23$; $p < .05$) artan düzeyde travma sonrası bilişsel yükleme üzerinde etkisi olduğu görülmektedir. Analiz sonuçları tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4.
Kişilik Özelliklerinin Travma Sonrası Bilişsel Yüklemeyi Yordamasına İlişkin Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

	B	SE	β	t	TV	VIF	R	R ²	F(df)
Model							.60	.36	45.76 (5)
SABİT	33.110	6.625		4.998					
Nevrotizm	1.584	.146	.454	10.857*	.923	1.084			
Dışadönüklük	-.478	.112	-.243	-4.279*	.502	1.991			
Deneyime açıklık	-.583	.151	-.239	-3.858*	.419	2.387			
Yumuşak başlılık	.203	.102	.098	1.927	.650	1.537			
Sorumluluk	.191	.145	.075	1.317	.501	1.996			

* $p < .05$

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Çağlar, A. (2025). Travma sonrası bilişsel yüklemenin cinsiyet ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16(3), 4852-4865.

DOI. 10.51460/baedb.1538786

Bu araştırmada cinsiyet ve kişilik özellikleri açısından travma sonrası bilişsel yüklenme arasındaki ilişkiler incelenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre cinsiyet değişkeni açısından travma sonrası bilişsel yüklemenin anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Travma sonrası bilişsel yüklenme ile nevrozizm arasında pozitif, dışadönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık ve sorumluluk arasında ise negatif yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır. Buna ek olarak kişilik özelliklerinden nevrozizm, dışadönüklük ve deneyime açıklığın travma sonrası bilişsel yüklemeyi anlamlı düzeyde yordadığı, ancak yumuşak başlılık ve sorumluluk değişkenlerinin travma sonrası bilişsel yüklemeyi yordamadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgular, travma sonrası bilişsel yüklemenin cinsiyet açısından anlamlı bir farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır. Bu bulgu, travmatik yaşantıların bilişsel değerlendirilmesinde cinsiyetin belirleyici bir faktör olmadığına işaret etmektedir. Literatürde bu durumu destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Ehring ve diğerleri (2008), travma sonrası bilişsel süreçlerin bireysel farklılıklardan ziyade travmanın niteliği ve şiddeti ile daha güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde, Frans ve diğerleri (2005) çalışmasında travma sonrası stres bozukluğuna ilişkin bilişsel tepkilerde cinsiyetler arasında anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Öte yandan, bazı çalışmalar cinsiyetin travmaya yönelik bilişsel değerlendirmelerde rol oynayabileceğini de öne sürmektedir. Tolin ve Foa (2008), kadınların travma sonrası stres bozukluğu geliştirme riskinin erkeklere göre daha yüksek olduğunu, ancak bu farkın genellikle travmaya verilen biyolojik, sosyal ve kültürel tepkilerden kaynaklanabileceğini ifade etmiştir. Ancak bu çalışmalarda travma sonrası bilişsel yüklenme spesifik olarak ele alınmamıştır. Dolayısıyla araştırma bulguları, travmatik olayların değerlendirilmesinde cinsiyetin tek başına bir ayırt edici faktör olmayabileceğini göstermektedir. Bu durum, travma sonrası bilişsel yüklemenin daha çok bireyin bilişsel çerçevesi, başa çıkma mekanizmaları ve travmanın özellikleri ile şekillendiği yönündeki görüşleri desteklemektedir (Joseph ve diğerleri, 1993). Cinsiyet farklılıklarının bu tür değerlendirmelerde belirgin bir rol oynamaması, bireysel farklılıkların daha çok kişilik özellikleri veya travmanın bağlamsal özellikleri ile ilişkili olabileceğini düşündürmektedir.

Araştırmanın diğer sonuçlarına bakıldığında kişilik özelliklerinden nevrozizm ile travma sonrası bilişsel yüklenme arasında pozitif, dışadönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık ve sorumluluk arasında negatif ilişkiler olduğu saptanmıştır. Yalch ve diğerlerinin (2022) kişilik özellikleri ile travma sonrası gelişen kendini suçlama, benliğe ve dünyaya ilişkin olumsuz bilişlere yönelik yapmış oldukları araştırmalarında nevrozizm ile pozitif yönde, dışadönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık ve sorumluluk arasında negatif yönde ilişkiler olduğunu rapor etmişlerdir. Benzer şekilde Moreland ve diğerlerinin (2023) yapmış oldukları araştırmada askeri çatışmaya ilişkin travmatik yaşantısı olan katılımcıların nevrozizm ile travma sonrası gelişen olumsuz bilişler ile pozitif yönde, dışadönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık ve sorumluluk ile negatif yönde anlamlı ilişkiler saptadıklarını rapor etmişlerdir. Yine Gallagher ve diğerlerinin (2023) yakın partner şiddeti yaşamış katılımcılar ile yapmış oldukları araştırmalarında kişilik özellikleri ile travma sonrası gelişen olumsuz bilişsel değişimler ile mevcut araştırma ile benzer ilişkilerin olduğunu rapor etmişlerdir. Nitekim alanyazına ilişkin sonuçlar değerlendirildiğinde mevcut araştırma sonuçları ile benzerlik gösterdiği ifade edilebilir. Diğer taraftan bu bulgular, kişilik özelliklerinin bireylerin travma sonrası bilişsel yüklemelerindeki rolünü anlamada önemli bir çerçeve sunmaktadır. Özellikle nevrozizm, duygusal dengesizlik ve olumsuz bilişler geliştirme

eğilimi ile ilişkilendirilirken, dışadönüklük, deneyime açıklık, yumuşak başlılık ve sorumluluk gibi olumlu özelliklerin travma sonrası olumsuz bilişlerin gelişmesini engelleyici bir etki yarattığı düşünülebilir. Mevcut araştırma bulguları kapsamında, kişilik özelliklerinin yalnızca travmaya yönelik bireysel tepkilerde değil, aynı zamanda bilişsel süreçlerin şekillenmesinde de önemli bir faktör olduğu düşünülebilir.

Sayfa | 4863

Araştırmanın bir diğer sonucuna göre kişilik özelliklerinden nevrozizm, dışadönüklük ve deneyime açıklık travma sonrası bilişsel yüklemeyi anlamlı düzeyde yordamaktadır. Ancak kişilik özelliklerinden yumuşak başlılık ve sorumluluk travma sonrası bilişsel yüklemeyi anlamlı düzeyde yordamamaktadır. Nevrotizm kişilik özelliği puanları yüksek olan bireyler kaygılı, güvensiz ve kendini acımaya ilişkin yapı sergilerler. Ayrıca günlük yaşam olaylarına ilişkin daha sık stres yaşama eğilimindedirler. Travmatik yaşantıların stres yaratan büyük yaşam olayları olduğu düşünüldüğünde travma semptomların sürdürülmesinde ve gelişmesinde önem arz eden travma sonrası bilişsel yüklemeye üzerinde de etkisi olan faktörler arasında nevrozizm önemli değişkenlerden biri olduğu ifade edilebilir. Diğer taraftan dışadönük bireylerin sosyal yönünün gelişmiş olması, enerjik, iyimser ve girişkenlik düzeylerinin yüksek olması travmatik bir yaşantı sonucunda sosyal destek alma eğilimlerinin daha yüksek olabileceği düşünülebilir. Nitekim Sippel ve diğerleri (2015) travmatik bir yaşantı sonrasında sosyal destek almanın psikolojik dayanıklılığı arttırabileceğini ve travmatik yaşantıya ilişkin semptomlar ile daha iyi baş edebileceğini ifade etmektedirler. Bu çerçevede travmatik bir yaşantı sonrasında gelişen kendini suçlama, kontrol kaybı ve bozulmuş süreklilik algısı bileşenlerini içeren travma sonrası bilişsel yüklemeye kapsamında daha uyum sağlayıcı bilişsel yüklemeler yapabileceği beklenebilir. Buna ek olarak deneyime açıklık kişilik özelliği düzeyleri yüksek olan bireylerin yeni görüşlere açık olma ve çok boyutlu düşünme gibi kişilik özelliği gösterdikleri ifade edilmektedir. Black ve diğerlerinin (2022) yapmış oldukları araştırmalarında deneyime açıklık kişilik özelliği yüksek olan bireylerin travmatik bir yaşantıdan sonra travma sonrası büyüme ile anlamlı ilişkiler olduğunu rapor etmişlerdir. Buradan hareketle deneyime açıklık kişilik özelliği yüksek olan bireylerin travma sonrası gelişebilecek olumsuz bilişsel yüklemelere daha az başvurabileceği düşünülebilir.

Bu araştırma aynı zamanda bazı sınırlılıkları da barındırmaktadır. İlk olarak çalışma grubunun uygun örnekleme yöntemi kullanılarak yalnızca üniversite öğrencilerinden oluşması, sonuçların farklı özelliklere sahip bireylere genellenebilirliğini sınırlandırmaktadır. Buna ek olarak veriler katılımcılardan öz-bildirime dayalı olarak toplanmıştır. Bu durum sosyal beğenirlik yanlılığı gibi riskleri beraberinde getirebilir. Diğer bir sınırlılık ise araştırmanın kesitsel bir desenle yürütülmesi değişkenler arasındaki ilişkilerde nedensellik açısından yorumlanmasını engellemektedir.

Sonuç olarak travma sonrası bilişsel yüklemeye ile kişilik özellikleri arasında anlamlı ilişkilerin olduğu ve travma sonrası bilişsel yüklemenin kişilik özelliklerinden nevrozizm, dışadönüklük ve deneyime açıklık tarafından anlamlı bir şekilde yordandığı sonucuna ulaşılmıştır. Kişilik özellikleri travma sonrası bilişsel yüklemenin anlamlı bir yordayıcısıdır. Bu nedenle travmaya yönelik hazırlanacak müdahale çalışmalarında bu sonucun dikkate alınması önem arz edebilir. Ayrıca travma sonrası bilişsel yüklemeye ilişkin farklı örneklemlerde benzer araştırmalar yapılabilir. Travma sonrası bilişsel yüklemenin anlamlı birer yordayıcı olan kişilik özelliklerine ilişkin nitel araştırmalar yapılabilir.

Kaynakça

- Bacanli, H., İlhan, T., and Aslan, S. (2009). Beş faktör kuramına dayalı bir kişilik ölçeğinin geliştirilmesi: Sıfatlara Dayalı Kişilik Testi (SDKT). *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 261-279.
- Black, J., Belicki, K., Emberley-Ralph, J., and McCann, A. (2022). Internalized versus externalized continuing bonds: Relations to grief, trauma, attachment, openness to experience, and posttraumatic growth. *Death Studies*, 46(2), 399-414. <https://doi.org/10.1080/07481187.2020.1737274>
- Buecker, S., Maes, M., Denissen, J. J., and Luhmann, M. (2020). Loneliness and the Big Five personality traits: A meta-analysis. *European Journal of Personality*, 34(1), 8-28. <https://doi.org/10.1002/per.2229>
- Büyüköztürk, Ş. (2016). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. Pegem Akademi Yayıncılık.
- Çağlar, A., and Deniz, M. E. (2024). The improvement of post-traumatic cognitive attribution scale: its relationship with loneliness and depression. *Current Psychology*, 43(6), 5451-5461. <https://doi.org/10.1007/s12144-023-04748-1>
- Ceobanu, M. C., and Mairean, C. (2015). The relation between personality traits, social support and traumatic stress. *Revista de Cercetare si Interventie Sociala*, 48, 17.
- Claes, L., Vandereycken, W., Luyten, P., Soenens, B., Pieters, G., and Vertommen, H. (2006). Personality prototypes in eating disorders based on the Big Five model. *Journal of Personality Disorders*, 20(4), 401-416. <https://doi.org/10.1521/pedi.2006.20.4.401>
- Cloninger, S. C. (2004). *Theories of personality: understanding persons*. Pearson Prentice Hall.
- Dyce, J. A. (1997). The big five factors of personality and their relationship to personality disorders. *Journal of Clinical Psychology*, 53(6), 587-593. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1097-4679\(199710\)53:6<587::AID-JCLP7>3.0.CO;2-H](https://doi.org/10.1002/(SICI)1097-4679(199710)53:6<587::AID-JCLP7>3.0.CO;2-H)
- Ehlers, A., and Clark, D. M. (2000). A cognitive model of posttraumatic stress disorder. *Behaviour research and therapy*, 38(4), 319-345. [https://doi.org/10.1016/S0005-7967\(99\)00123-0](https://doi.org/10.1016/S0005-7967(99)00123-0)
- Ehring, T., Ehlers, A., and Glucksman, E. (2008). Do cognitive models help in predicting the severity of posttraumatic stress disorder, phobia, and depression after motor vehicle accidents? A prospective longitudinal study. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 76(2), 219-230. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.76.2.219>
- Feist, J., and Feist, G. J. (2006). *Theories of personality*. McGraw-Hill.
- Frans, Ö., Rimmö, P. A., Åberg, L., and Fredrikson, M. (2005). Trauma exposure and post-traumatic stress disorder in the general population. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 111(4), 291-290. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0447.2004.00463.x>
- Frazier, P., Berman, M., and Steward, J. (2002). Perceived control and posttraumatic stress: A temporal model. *Applied and Preventive Psychology*, 10(3), 207-223. [https://doi.org/10.1016/S0962-1849\(01\)80015-9](https://doi.org/10.1016/S0962-1849(01)80015-9)
- Friedman, M. J. (2015). *Posttraumatic and acute stress disorders*. Springer.
- Gallagher, A. R., Rickman, S. R. M., and Yalch, M. M. (2023). Influence of maladaptive personality traits on women's posttraumatic cognitions of IPV. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy*, 15(1), 73-79. <https://doi.org/10.1037/tra0001317>
- George, D., and Mallery, P. (2019). *IBM SPSS statistics 26 step by step: A simple guide and reference*. Routledge.
- Joseph, S. A., Brewing, C. R., Yule, W., and Williams, R. (1993). Causal attributions and post-traumatic stress in adolescents. *Journal of child psychology and psychiatry*, 34(2), 247-253. <https://doi.org/10.1111/j.1469-7610.1993.tb00982.x>
- Joseph, S., Williams, R., and Yule, W. (1993). Changes in outlook following disaster: The preliminary development of a measure to assess positive and negative responses. *Journal of Traumatic Stress*, 6(2), 271-279. <https://doi.org/10.1002/jts.2490060209>
- Joshanloo, M., and Afshari, S. (2011). Big five personality traits and self-esteem as predictors of life satisfaction in Iranian Muslim university students. *Journal of Happiness Studies*, 12, 105-113. <https://doi.org/10.1007/s10902-009-9177-y>
- Çağlar, A. (2025). Travma sonrası bilişsel yüklemenin cinsiyet ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 16(3), 4852-4865.
DOI. 10.51460/baebd.1538786

- Karsten, J., Penninx, B. W., Riese, H., Ormel, J., Nolen, W. A., and Hartman, C. A. (2012). The state effect of depressive and anxiety disorders on big five personality traits. *Journal of psychiatric research, 46*(5), 644-650. <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2012.01.024>
- Moreland, M. L., Rickman, S. R. M., and Yalch, M. M. (2023). Influence of trauma and personality on posttraumatic cognitions in military veterans. *Traumatology*. Advance online publication. <https://doi.org/10.1037/trm0000469>
- Ruglass, L. M., and Kendall-Tackett, K. (2015). *Psychology of trauma 101*. Springer Publishing Company.
- Seligman, M. (1975). *Helplessness: On depression, development and death*. San Francisco: Freeman.
- Seligman, M. E. (1972). Learned helplessness. *Annual review of medicine, 23*(1), 407-412.
- Sippel, L. M., Pietrzak, R. H., Charney, D. S., Mayes, L. C., and Southwick, S. M. (2015). How does social support enhance resilience in the trauma-exposed individual?. *Ecology and society, 20*(4). <http://dx.doi.org/10.5751/ES-07832-200410>
- Tolin, D. F., ve Foa, E. B. (2008). Sex differences in trauma and posttraumatic stress disorder: A quantitative review of 25 years of research. *Psychological Trauma: Theory, Research, Practice, and Policy, 5*(1), 37–85. <https://doi.org/10.1037/1942-9681.S.1.37>
- Volpicelli, J., Balaraman, G., Hahn, J., Wallace, H., and Bux, D. (1999). The role of uncontrollable trauma in the development of PTSD and alcohol addiction. *Alcohol Research and Health, 23*(4), 256.
- Weinberg, M., and Gil, S. (2016). Trauma as an objective or subjective experience: The association between types of traumatic events, personality traits, subjective experience of the event, and posttraumatic symptoms. *Journal of Loss and Trauma, 21*(2), 137-146. <https://doi.org/10.1080/15325024.2015.1011986>
- Weinberg, M., Gil, S., Besser, A., and Bass, J. (2021). Personality traits and trauma exposure: The relationship between personality traits, PTSD symptoms, stress, and negative affect following exposure to traumatic cues. *Personality and individual differences, 177*, 110802. <https://doi.org/10.1016/j.paid.2021.110802>
- Yalch, M. M., Watters, K. N., and Gallagher, A. R. (2022). Influence of personality traits on post-traumatic cognitions of sexual assault. *Journal of Trauma and Dissociation, 23*(4), 416-431. <https://doi.org/10.1080/15299732.2021.1989121>